

## Motioner till föreningen Gotlands Fornvänners årsmöte 2023

### Motion 1

Slipskåror är förmodligen den fornlämningskategori som i många socknar hör till de äldsta synliga ovan jord. De finns representerade i så gott som alla Gotlands 92 socknar.

Ändå får besökaren och den gotländska allmänheten inte någon som helst information via Gotlands Fornsal. Givna besöksmål borde vara sådana platser som är lättillgängliga och med många slipskåror i block eller häll.

Minst ett slipskåreblock borde finnas i museets utställningar och med relevant information.

I samband med min masteruppsats i arkeologi gjorde jag 2019 en arkeologisk utgrävning vid slipskårestenen med fornlämningsnumret Hörsne räa 9:6 som ligger i kanten av Hörsneån vid dess utlopp i Lina myr. En meter under nuvarande marknivå hittades ett tunt lager med slipmjöl från slipskåror. Marknivån hade alltså höjts ca en meter genom avsättning av svämsand vid otaliga översvämningar. Slipmjölslagret utgjorde därför marknivån då slipskåror gjordes.

Stratigrafisk ålder ger 4000–5000 år, d.v.s. yngre stenålder. Det bekräftar den tidigare astronomiska dateringen grundad på slipskåornas riktningar.

I Frankrike är slipskåror neolitiska. De finns t.ex. på undersidan av ett takblock i en stenkammargrav vid byn Presles 45 km norr om Paris.

Något spår av någon tillverkningsprocess fanns inte. Slipskåror har cirkel-form i längdsnitt. Krökningsradien definieras som radien i den cirkel vilken slipskåran utgör en del av. En uppmätning av ett större antal slipskåror gav för de gotländska ett medelvärde på krökningsradien av 275 cm för block och 370 cm för fast häll. För slipskåror i Frankrike blev medelvärdet knappt 200 cm och för de skånska slipskåror knappt 70 cm som jag redovisat i min masteruppsats 2020.

De gotländska och de franska slipskåror bör ha åstadkommit med hjälp av en pendel, medan man för de skånska bör ha använt ett hjul.

En pendelanordning byggdes vid Sâidemuseet i Burs där jag slipade upp en slipskåra i en kalksten och som jag redogjorde för i min bok Gotlands slipskåror 1993.

En viktig detalj är att ändarna är avrundade som de blir med ett kort slipföremål som har friheten att ”vicka” i ändarna. En slipskåra som är avbruten slutar tvärt utan denna avrundning. På några bildstenar finns slipskåror där man ser att slipskåran blivit avbruten där den går ut över kanten. Den stora bildstenen i Bildstenshallen har ett par slipskåror nedtill. De har blivit avbrutna när stenen drogs omkull och resten av slipskåror finns på roten som troligen finns kvar i marken.

En viktig egenskap hos de gotländska slipskåror är att de inte är orienterade i slumpmässiga riktningar. En uppmätning av 1253 slipskårors riktningar varav 628 i fast häll och 625 i jordfasta block presenterade jag i min bok från 1993. I ett diagram med 3 graders klassbredd visades östra halvan av horisonten från norr över öster till syd. Högsta koncentration av riktningar var runt den exakta öst-väst-riktningen.

Symmetriskt runt denna finns två toppar på var sida.

De båda grupperna i fast häll och på jordfasta block hade samma riktningsfördelning. När de läggs samman i ett diagram blir topparna högre. Statistisk analys med linjärkorrelation

gav 93,54 % sannolikhet att de båda grupperna visar samma sak. Endast himlavalvet är gemensamt för hela Gotland.

Göran Henriksson, Uppsala, gör tolkningen att det är fullmånen vid bl.a. vintersolståndet och vårdagjämningen som observerats. Det är 19 år mellan tillfällena som fullmåne inträffar på dessa datum och då kan man räkna ut när de gick upp/ner i den riktningen och på så sätt få en serie som kan dateras ungefär som dendrokronologi. Han har skrivit om det i Förnvännen 1983 och i en skrift från en konferens i Moskva inom SEAC år 2000. Påtalar man den astronomiska kopplingen kan det verkligen sätta Gotland på kartan och locka besökare från stora delar av världen.

## **Motion 2**

Det är viktigt att det görs fler arkeologiska undersökningar. Vi behöver få veta i vilken kontext de skall ses och vilket folk och i vilket kultursammanhang de är gjorda. Jag har föreslagit att man kan gräva vid åar där svämsand har avlagrats vid stränderna.

Man kan börja att gräva ut ett större område (flera tiotals kvadratmeter) nära stenen som jag grävde vid i Hörsne. Där vet vi marknivån vid tiden när slipskåror gjordes. Går man ner till den nivån över en större yta bör det finnas chans till fynd som ger ledtrådar till kultursammanhanget.

## **Motion 3**

När det gäller fornminnesinventeringen så är det Riksantikvarieämbetet som sköter den. Jag anser att benämningen svärslipningsrännor/stenar skall ändras så att det står slipskåror vilket också har blivit allmänt bruk på Gotland.

Eftersom dessa är neolitiska blir det konstigt att använda en beteckning som innehåller ordet svärd. Kombinationen slipskåresten, slipskåreblock och slipskårehäll passar dessutom bra ihop. "Sliprännesten" skulle inte låta bra. Ränna betecknar dessutom något som är jämn djupt och kan leda vatten. Slipskåror är djupast på mitten så att vatten samlas i dem.

Nya forskare blir dessutom missledda. Som Tommy Andersson med boken "Hällristningar och bosättningsområden på Gotland" 2019. Där han skriver om skålgropar. Han skriver "På Gotland finns även över 1000 så kallade svärslipningsstenar eller svärslipningshällar med slipade rännor och ytor. Dessa har inget samband, varken geografiskt eller kronologiskt, med de traditionella hällristningar som behandlas här. Trots det är dessa av obegriplig anledning registrerade som hällristningar i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister. Svärslipningsstenarna och -hällarna kommer inte att behandlas här."

Men han har fel. Det finns slipskårestenar med skålgropar och det är naturligtvis rätt att slipskåror förs under kategorin hällristningar. De är också exempel på kult.

På en informationsskylt i Bro står det att det finns "svärslipningsstenar" vid Bro offerkälla. Det blir ju ganska konstigt om man skall skriva att de dateras till stenåldern. Jag föreslår därför att föreningen Gotlands Fornvännen framför till Riksantikvarieämbetet att beteckningen bör ändras till slipskåror.

Sören Gannholm